

Verlag Studiereis 'Jeugd in Zweden' (5 t/m 7 april 2017)

Ernst Radius maakte deel uit van een delegatie die op studiereis ging naar Zweden om daar het systeem van jeugdhulp en onderwijs te bestuderen. Die reis eindigde op vrijdag 7 april in Stockholm; de dag van de aanslag die de Zweedse tolerantie danig op de proef stelde. Daarover schreef hij eerder al een [blog](#), hieronder volgt een inhoudelijk verslag van de studiereis.

Bezoek aan the [national board of health and welfare](#) (Pär Alexandersson)

Zweden heeft 10 miljoen inwoners en is pakweg 10 keer zo groot Nederland. Hoewel Zweden ook vergrijzing kent, is er een redelijk hoog geboortecijfer. Zweden heeft de afgelopen jaren veel vluchtelingen opgevangen, vooral uit voormalig Joegoslavië, Syrië en Irak. Er zijn zo'n 35.000 alleenstaande vluchtelingenkinderen naar Zweden gekomen. Inmiddels is er immigrantenstop.

De zorg voor de jeugd is in Zweden verdeeld over drie overheden. De landelijke, de provinciale en de lokale overheid. Ook zij kennen verschillende departementen hiervoor, namelijk sociaal welzijn, onderwijs en zorg. Vanuit een lange traditie staat het individu centraal in de ondersteuning. Al vanaf 1971 onderschrijft Zweden de rechten van het kind; dit is ook opgenomen in wet- en regelgeving. Daarbij zijn ze sterk gericht op preventie en zorg. Vergeleken met Nederland is echter de autonomie van de lokale overheid in het uitvoeren van sociaal beleid en onderwijs veel groter. Ook omdat zij daarvoor belastingen kunnen innen bij de burger.

De provincies zijn verantwoordelijk voor de (medische) zorg en de landelijke overheid financiert de zwaardere intramurale jeugdzorg. Opvallend is dat er geen politieke discussie is over nut en noodzaak van social welfare. Zweden zijn trots op hun systeem en betalen daar graag voor. Grote veranderingen in social welfare kennen zij niet en als er al veranderingen plaatsvinden dan is dat binnen het systeem en niet het systeem an sich. Tussen de overheden en de uitvoerende partijen is een sterke relatie ontwikkeld, op basis van vertrouwen en gelijkwaardig partnerschap. Men evalueert regelmatig en bekritiseert elkaar, maar ook dat leidt niet tot fundamentele vragen over het systeem. Ook op landelijk politiek niveau staat het systeem van welfare niet ter discussie en wordt er niet op bezuinigd.

De aandacht voor de rechten van het kind zie je ook terug in de veiligheid en bescherming van kinderen. Het is wettelijk verboden je kind te slaan en professionals die met kinderen werken zijn verplicht kindermishandeling of verwaarlozing te melden. Ouders weten dit ook en worden daarover vanaf de geboorte van hun eerste kind geïnformeerd. Ook investeren Zweden veel in de zorg en ondersteuning van kinderen die in zorgtrajecten zitten, bijvoorbeeld in een pleeggezin. Het kind krijgt een coach vanuit het sociaal werk en men werkt bij de begeleiding met erkende screenings- en registratieinstrumenten. Dit wordt vrijwel in het hele land toegepast, vergelijkbaar met de Nederlandse [GIZ](#)

methodiek.

Doel van de ondersteuning is vooral te voorkomen dat het kind op jonge leeftijd door omstandigheden gestigmatiseerd wordt. Men wil voor elk kind, ook onder goede omstandigheden, alle kansen creëren om uit te groeien tot sterke volwassenen.

De voorzieningen zijn daar op ingericht. Beide ouders hebben betaald ouderschapsverlof tot het eerste jaar van het kind. Daarna gaat 85 % van alle kinderen tot 5 jaar naar een kinderdagverblijf. Daarna gaan zij naar de pre-school (5- en 6-jarigen) en blijven op school tot hun 19^e jaar. Tot hun 16^e jaar is er een leerplicht, daarna kun je op vrijwillige basis doorleren tot je 19^e en zo alsnog een diploma halen.

Sinds de jaren '90 is het onderwijs in Zweden overgelaten aan de markt. Private scholen kunnen met publieke middelen onderwijs bieden. Er is daardoor een grote diversiteit aan scholen gekomen. Ook het onderwijs wordt voor een belangrijk deel gefinancierd met lokale belastinggelden. Dit levert wel veel discussie op in Zweden, ook omdat er segregatie optreedt tussen de verschillende scholen en gemeenschappen. Ook ziet men in Zweden dat de verschillende ministeries niet altijd goed samenwerken, ook hier zijn schotten. "Authorities should join hands". Tegelijkertijd is er in Zweden een sterk principe van inclusie. Er zijn nauwelijks speciale scholen, alles wordt opgenomen in het gewone onderwijs.

Ondertussen stijgt het aantal kinderen met psychosociale problemen harder dan het aantal kinderen met gedragsproblemen. De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk, wel dat de screeningsinstrumenten beter zijn geworden waardoor men psychosociale problemen eerder herkent. Bovendien is er meer aandacht gekomen voor kinderen van ouders met mentale problemen als verslaving, gewelddadigheid en psychiatrische aandoeningen.

Maskrosbarn (Denise Madsen)

Is Zweden dan een ideaal land als het gaat om opvoeden en opgroeien van de jeugd? Toch niet helemaal. Dat ondervond Denise Madsen, die opgroeide in een gezin met een moeder die aan borderline leed en een vader die alcoholist was. Ze kon nergens terecht met haar probleem: anderen zagen het niet en vroegen er ook niet naar. Totdat zij op haar dertiende een klasgenoot tegenkwam die hetzelfde meemaakte. Samen met Therese Jarland ontwikkelde Denise het kindercentrum [Maskrosbarn](#) ("paardenbloemkinderen"). Die bloem kan zelfs op beton groeien. Denise en Therese brengen lotgenoten bijeen via kam-

pen, ze houden lezingen op scholen en werken nauw samen met sociaal werk. Zij leveren vrijwillige coaches voor kinderen die hetzelfde lot ondergaan. Deze ervaringsdeskundigen coachen hun pupillen meerdere jaren, juist in de puberjaren tussen 13 en 17. De methodiek van Maskrosbarn is gebaseerd op drie pijlers: vrijwillige deelname, lotgenotencontact en langdurige begeleiding. Doel is dat kinderen de kans krijgen om sterke, zelfstandige en gelukkige persoonlijkheden te worden, ook al kunnen hun ouders hen die kansen niet voldoende bieden. Maskrosbarn richt zich niet op het hele gezin, de focus ligt op het kind. Ouder zijn doorgaans wel blij met de steun.

Maskrosbarn begeleidt gemiddeld 400 kinderen, met een bureau van 25 fte. Sociaal werk koopt ook coaching bij hen in, en zij helpen sociaal werk met een betere voorlichting aan kinderen. Kinderen participeren hierin en richten bijvoorbeeld spreekkamers van het sociaal werk in, zodat die kindvriendelijker worden, ook wat betreft het aangeboden informatiemateriaal.

Maskrosbarn biedt ook via sociale media veel ondersteuning aan kinderen. Jongens maken hier meer gebruik van dan meisjes. Uit eigen onderzoek blijkt ook dat ongeveer 90% van de kinderen te maken hebben met een thuissituatie die hun leerprestaties op school negatief beïnvloedt. Maar volwassenen zien dat vaak niet. 'Als je er niet naar vraagt, dan weet je het ook niet.'

Circa de helft van de kinderen die bij Maskrosbarn aankloppen heeft thuis al te maken met sociaal werk/jeugdhulp. Daarmee wordt samenwerking gezocht. Ook kinderen die in pleegezinnen zitten kunnen een coach krijgen vanuit Maskrosbarn, juist om langdurige ondersteuning te bieden in een situatie met vaak bij wisselende pleegouders. Drie jaar lang ontmoeten de coach en het kind elkaar iedere week; om elkaar te spreken maar ook om leuke dingen te doen. Alle coaches zijn ervaringsdeskundigen die thans een gewoon leven leiden. Maskrosbarn heeft hen hierin op weg geholpen. Dankzij Maskrosbarn is zelf in de wet op de Jeugd de verplichting opgenomen dat kinderen van ouders met mentale problemen die aandacht en ondersteuning krijgen. Een betere uitvoering van de rechten van het kind is nauwelijks voor te stellen.

Professor Lars Trägårdh (socioloog)

De Zweedse samenleving is gebouwd op drie pijlers, namelijk: de visie van de staat, het individu en de familie, en de lokale gemeenschap.

In Zweden is elk individu voor de staat gelijk. Er is geen hoofd van de huishouding, of degene die het meeste verdient. Men hecht veel waarde aan de individuele waarde van

de burgers; ongeacht man of vrouw, volwassene of kind. The "Swedish theory of love" is dat een relatie is gebaseerd op gelijkwaardigheid en vrijwilligheid. Het gezin heeft daardoor een meer democratische invulling gekregen. Neemt niet weg dat 50% van de huwelijk op een scheiding uitloopt. Tegelijkertijd is gedeeld ouderschap ook heel gewoon geworden in Zweden. De gelijkheid tussen mannen en vrouwen is er wel, maar vrouwen werken vaker in de publieke sector, waar meer mogelijkheden zijn tot combineren van werk met huishouden en opvoeden. Vrouwen gaan dus ook sneller parttime

werken.

Het meest extreme voorbeeld van die individuele vrijheid was Pippi Langkous. Een meisje dat op zichzelf is aangewezen: geen moeder, wel een vader maar die is als kapitein altijd van huis. Gelukkig is ze gezegend met een zak met goudstukken, een tomeloze daadkracht en heldenmoed.

De realiteit: veel tieners merken dat er in het voorgezet onderwijs meer van hen wordt verwacht dan in de jaren van pre-school en basisschool. De ongelijkheid tussen jongeren neemt dan toe en je ziet meer uitvallers. Zweden is een marktgerichte samenleving met veel concurrentie, die draait op hard werken en buitenlandse handel. Toch zien we dat het welbevinden van het kind niet zozeer door economische successen wordt bepaald. In VS en Groot-Brittannië bijvoorbeeld is het welbevinden van een kind niet erg hoog, ondanks economisch successen. Het is dus vooral ook cultureel bepaald.

In Zweden draagt de staat zorg voor het individu, kijkt daar op toe. Bezoekt ouders als zij hun eerste kind krijgen en geeft adviezen over opvoeden en het volgen van oudercursussen. Dat zou in de VS onbestaanbaar zijn, daar heb je het recht om thuis onderwijs te geven en dat is in Zweden dan weer onmogelijk.

Toch nemen in Zweden de problemen onder kinderen toe, vooral geweld en mentale problemen. Polarisatie tussen groepen jongeren is er wel, maar neemt niet toe. Zweden staat van oudsher welwillend tegenover nieuwkomers en laat deze snel integreren. Dat is ook nodig voor de economie.

Open pre-school in [Botkyrka](#)

De open pre-school [Storvretskolan](#) is onderdeel van Social Services, en valt onder het family support system. Doel is vooral om relaties tot stand te brengen tussen ouders onderling en met de professionele medewerkers. Hen ondersteunen en informeren over opvoeding en opgroeien in Zweden. De open pre-school is gratis, ouders kunnen er met hun kind vanaf 0 jaar wekelijks komen, 's ochtends en 's middags. Zij blijven erbij, spelen met hun kind en leggen contact met andere ouders.

De verhouding allochtone en autochtone ouders is fiftyfifty, vooral als de kinderen nog jonger zijn dan één jaar en niet naar de pre-school gaan. Er komen sprekers en er zijn oudergespreksgroepen; alles is vrijwillig, er wordt niets geregistreerd. Er werken twee vaste krachten op de groep, zij zijn hoogopgeleid. Ook ouders die niet geregistreerd staan kunnen hier komen, ook degene die in shelters wonen vanwege huiselijk

geweld. Dergelijk open pre-schools zijn er in heel Zweden, maar de openingstijden en organisatievormen verschillen.

Soms organiseren de kerken een pre-school. In kleinere gemeenten zijn deze beperkter in hun aanbod. Het gaat er vooral om de ouders een huiskamergevoel te geven, zodat zij makkelijker informatie, advies en ondersteuning accepteren. En dat werkt. De medewerkers hebben wel de plicht om verontrustende signalen door te geven aan de sociale services. Zij melden dit ook aan de ouders en bespreken het met hen. De medewerkers worden hierin jaarlijks getraind. Er hangt informatie over bijvoorbeeld opvoedcursussen in de speelruimte, waarnaar de leidsters ook verwijzen; en op het toilet hangt informatie over meer gevoelige onderwerpen, zoals waar je terecht kunt bij huiselijk geweld.

Social services in Botkyrka

De gemeente Botkyrka heeft zo'n 90.000 inwoners, onder wie veel met een niet-Zweedse ethnische achtergrond. Botkyrka ligt dicht tegen Stockholm aan. Het is een verstedelijkt gebied met veel flats en industrie, maar ook de waterrijke natuur is nabij. Borkyrka kent zo'n 600 daklozen, van wie er ongeveer 20 daadwerkelijk op straat leven.

Er zijn circa 150 vluchtelingenkinderen zonder ouders. Zij worden vooral geconfronteerd met criminaliteit en drugs. Er zijn ook drop-outs die vaak langer dan een jaar niet naar school gaan. Bij kinderen die onder de kinderbescherming vallen heeft een kwart te maken met huiselijk geweld en kindermishandeling.

Social services kent een "youth advocate program" voor kinderen tussen 10 en 18 jaar. Het gaat om risicokinderen, vaak van alleenstaande ouders. Het motto is "don't give up". Vrijwilligers ondersteunen de kinderen door regelmatig contact (wekelijks 2 uur). Zij krijgen hiervoor een vergoeding en worden continu ondersteund en getraind. Zij begeleiden de kinderen zo'n 6 maanden, en zo nodig nog langer. Zij steunen 50 tot 60 gezinnen per jaar. Het programma is vooral gebaseerd op positieve ervaringen meegeven, structuur aanbrenge in leven en school en gelijkwaardig partnerschap.

Violence prevention program

Geweld op scholen neemt de laatste jaren toe, door nog onbekende oorzaken. Het begint op steeds jongere leeftijd, zowel verbaal als fysiek. De aanpak ervan begint daarom al in de open pre-school met het delen en uitdragen van gezamenlijke waarden. Ouders nemen deel aan praatgroepen, dankzij ondersteuning door babysitters. Na 3 maanden volgen er evaluaties.

Ouders wordt vooral geleerd hoe zij hun opvoeding kunnen ontstressen, de kwaliteit van opvoeden kunnen verbeteren, door bijvoorbeeld time-outs te gebruiken (the Nanny!). Social services bekijkt nauwlettend wat werkt en niet werkt, evalueert regelmatig (kwantitatief en kwalitatief). Family support overlegt maandelijks met alle scholen in Botkyrka, over trends en signalen bij kinderen en op de scholen. Met werkt met het [MVP-programma](#) (mentors violence prevention) uit de VS, van Jackson Katz, om kinderen te leren hiermee om te gaan. De insteek is vooral om dit samen te doen met de school. De mvp'ers zijn een jaar in functie en elk kind op school moet het gevoel hebben dat er een mentor voor hem is. Ook wordt de "gender-based violence" aangepakt. Men ziet dat jongens sneller geweld gebruiken, mede omdat ze daarin worden aangespoord door leeftijdgenootjes en de media. Ook hier is een programma voor waarbij ouders en kinderen worden getraind en ondersteund.

Children welfare foundation

Zij werken met zo'n 400 medewerkers in heel Zweden. Zij worden betaald door de scholen en de social services van de gemeenten. Zij begeleiden kinderen tussen 16 en 25 jaar die vooral thuis zitten en niet naar school gaan. Het gaat om kinderen die vaak al langer dan een jaar thuisblijven. Met een team van 2 personen wordt contact gelegd met kind en ouders en school, en stap voor stap het teruggebracht naar school. Zij bellen de kinderen, komen langs en passen een programma toe (HSP). De begeleiding duurt ongeveer een jaar. Ouders laten hun kind vaak thuis om zelf niet gestrest te raken en ruzie te hebben met het kind. Zij hebben vaak zelf ook problemen gehad met school, bijvoorbeeld pesten, depressies. De school is wel verplicht deze kinderen binnen te houden, maar doet daar weinig aan. Preventie wordt veel te laat ingezet. Er liggen veel aanvragen voor hulp, maar er is te weinig geld. Sommige kinderen liggen 16 uur op bed, te gamen, chatten, hebben koelkast in kamer en meerdere schermen. Gevraagd naar de reden zeggen kinderen zelf: 'I don't know'. Het programma werkt alleen op vrijwillige basis.

Skolfam

[Skolfam](#) is een programma om de prestaties en het welzijn van pleegkinderen te verbeteren. Goede prestaties op school zijn de sleutel tot een succesvol leven, dan groeien de kinderen en krijgen ze zelfvertrouwen. Skolfam richt zich vooral op [salutogenesis](#); positieve energie, pas de omgeving aan, 'it takes a village to foster a child'. De begeleiding duurt twee jaar. In Zweden zijn zo'n 30.000 pleegkinderen. En zij begeleiden jaarlijks zo' 650 kinderen. Dankzij Skolfam gaat zo'n 75% van de deelnemende kinderen door naar het vwo (daar 'gymnasium' geheten); van de pleegkinderen die Skolfam niet hebben gevolgd gaat 50% niet naar het gymnasium.

De school en de social services betalen Skolfam. Effecten: raming van kosten over 18 tot 65 jaar: 1,6 miljoen euro. Stelling: 'high human suffering, high social costs. Politici willen er vaak een 'light program' van maken, maar dat werkt niet. Scholen zijn niet altijd geneigd mee te werken; in Zweden heerst sterk het idee dat 'school fits all'; dus liefst geen uitzonderingen maken, maar dat werkt niet. Vluchtelingenkinderen bijvoorbeeld hebben vanwege trauma's vaak begeleiding nodig, maar willen dolgraag naar school.

Stockholm city mission

Dit is een brede [welzijnsorganisatie](#) in Stockholm en omgeving, en runt ook 6 scholen. Het is een coöperatie zonder winstoogmerk met zo'n 150 medewerkers en 1000 deelnemers per dag. Deze school is een gymnasium voor 16- tot 19-jarigen, met circa 2600

leerlingen. Een brede insteek, veel allochtone leerlingen. De school werkt nauw samen met de social services van Stockholm. Het doel van de school is goede leerprestaties en diploma's realiseren voor de leerlingen, want dat leidt tot een goede start in de samenleving. De school is bij wet verplicht psychologische hulp te bieden en sociaal werk. Zij werken in teamverband met de school, met ook een verpleegkundige. Voor de leerlingen geldt geen leerplicht meer, maar als je komt is de school wel verplicht om je onderwijs en zorg te bieden. School krijgt veel klachten van leerlingen, er is te weinig hulp en ondersteuning. Zo'n 20% van de leerlingen haalt het diploma niet en valt dan onder social services als zij geen werk vinden.

Rose Diekstra is de verpleegkundige van de school, en maakt deel uit van het gezondheidsteam met sociaal werker, remedial teacher en studiebegeleider. De norm is 1 verpleegkundige op 400 leerlingen. Zij doen vooral aan preventie, educatie, signaleren, verwijzen, samenwerken en continuïteit van zorg en opvang. Leerlingen hebben veel sociaal-psychische problemen. Bij behandeling vindt deze plaats buiten de school. Vluchtelingenkinderen worden voorheen in een apart klasje opgevangen, nu in de klas zelf. Ook als kinderen 18 jaar worden gelden andere regels rond financiering, dan gaat het via de verzekering. Eigen bijdrage is maximaal 120 euro per jaar. Er is wel een doorgaande lijn van het dossier dat al begin bij de pre-school.

De relatie met ouders is vrij los; ze hebben vaak weinig inzicht in de jongere zelf, mede door hun eigen werken en leven. De professionals zien ook dat jongeren vaker tegenover elkaar komen te staan, soms met radicale standpunten. In dat geval wordt hulp ingeroepen van de directeur en sociaal werk, vooral in discussie gaan met elkaar. Het lastige van het Zweedse onderwijs is dat zij erg uitgaan van het gelijkheidsprincipe: iedereen is gelijk, dus ook qua niveau en aanpak. Daardoor is pas aan het einde van de rit het verschil te zien of je je diploma haalt of niet. Het kan dus zo zijn dat een leerling drie jaar op school zit, maar toch geen diploma haalt.

Conclusies

- In Zweden wordt het kind in zijn recht gezet (RVK), op basis van individueel recht. Een kind heeft het recht om zich goed te voelen, te ontwikkelen en mee te doen. Maar in Zweden wil men niet dat een ander jou de les leert, je moet wel keuzes hebben. Men gaat daarom vooral op basis van individueel maatwerk relaties aan met kinderen; men biedt ondersteuning in partnerschap, zonder daarmee afhankelijkheid te creëren. En niet alleen met jonge kinderen, ook met hun ouder(s) neemt men veel initiatieven voor ondersteuning en begeleiding, veelal op vrijwillige basis, maar wel intensief en gebaseerd op gelijkwaardigheid. Tijd en duur zijn hierin niet zo belangrijk, het lijkt vooral kwestie van vertrouwen in de professional te zijn, waarop de begeleiding wordt gebaseerd.
- Omdat in Zweden sterk decentraal wordt gewerkt en gefinancierd zijn er korte lijnen tussen sociaal werk, onderwijs en jeugdhulp. De overheidsinstantie (gemeente of regio) heeft vooral een ondersteunende en faciliterende rol en mindere mate een controlerende.
- Ook het Zweedse systeem van veel en universele ondersteuning voorkomt niet dat jongeren uitvallen en vervreemden van de Zweedse samenleving.
- Het inzetten van contactpersonen, mentors en buddy's is heel erg ingeburgerd in Zweden. Als het nodig is schalen ze ook op, zoals het youth advocate program. Veelal zijn deze begeleidingsvormen vanuit particulier initiatief gestart, maar ze worden nu wel gefinancierd door de decentrale overheden, scholen en andere fondsen.

Ernst Radius (Sociaal Werk Nederland)